

Р. Циндра,

адвокат,

аспірант кафедри публічного та приватного права
Університету митної справи та фінансів

ДЕФІНІЦІЯ ПОНЯТТЯ «АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВА НА НАЛЕЖНЕ ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСІБ, ЗВІЛЬНЕНИХ З ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ»

Постановка проблеми. У сучасних умовах нехтування зобов'язаннями із пенсійного забезпечення колишніх військовослужбовців становить загрозу національній безпеці, оскільки призводить до суттєвого зниження престижності військової служби, формування серед військовослужбовців недовіри до держави і невпевненості у своїй соціальній захищеності в майбутньому. За таких обставин особливо важливого значення набуває існування ефективного механізму поновлення права на належне пенсійне забезпечення колишніх військовослужбовців у разі їхнього порушення. У свою чергу, формування відповідного адміністративно-правового механізму, що відповідав би усім соціальним та правовим потребам, неможливе без створення чіткого уявлення про його сутність, формалізованим відображення якого має бути точна та коректна дефініція цього явища.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Адміністративно-правові механізми певних явищ є поширеним предметом досліджень у вітчизняній науці адміністративного права. Згідно з відомостями Національного репозитарію академічних текстів за період із 2021 по 2024 рік включно в Україні було захищено 21 дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі права (кандидата юридичних наук) та 9 дисертацій на здобуття наукового

ступеня доктора юридичних наук, які містили в назві словосполучення «адміністративно-правовий механізм» та були присвячені дослідженню відповідних явищ [1]. Одночасно із цим, до цього часу не знайдено універсального розуміння сутності адміністративно-правового механізму. Найактуальніші наукові доробки було оприлюднено у 2024 році Є. В. Жаданом, С. В. Мілінчук, В. Ю. Міщанчуком, С. С. Сериковим, М. М. Тимошевичем, та ін. Одночасно із цим, за межами загальнотеоретичного дослідження сутності адміністративно-правового механізму роботи вітчизняних авторів останнім часом не стосувалися питань особливостей адміністративно-правового механізму ані судового захисту, ані забезпечення права на належне пенсійне забезпечення колишніх військовослужбовців. Дефініція досліджуваного явища у науці адміністративного права України відсутня.

Мета статті. Метою статті є формулювання дефініції поняття «адміністративно-правовий механізм судового захисту права на належне пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби».

Виклад основного матеріалу. Визначення дефініції адміністративно-правового механізму будь-якого явища необхідно розпочати із формування уявлення власне про поняття «адміністративно-правовий механізм».

У вітчизняній науці відсутнє універсальне визначення адміністративно-правового механізму. Багатьма вченими формулюються авторські дефініції цього поняття, які, здебільшого, відображають специфіку конкретного предмету дослідження. При цьому, погляди науковців на сутність поняття «адміністративно-правовий механізм» різняться настільки, що часто виключають один одного. Плюралізм точок зору на розуміння адміністративно-правового механізму було в 2024 році проаналізовано О. М. Філоненком, яким виокремлено п'ять магістральних підходів до розуміння сутності поняття «адміністративно-правовий механізм»: 1) як певний набір (систему, сукупність) правових засобів; 2) як сукупність правових інструментів та процедур їхньої реалізації; 3) як виключно сукупність правових норм; 4) як діяльність уповноважених суб'єктів; 5) як спосіб правового впливу [2, с. 126–127].

Аналіз наукових дисертацій, захищених у 2021–2024 рр. свідчить про те, що на даний час найближчим до загально визнаного є уявлення про адміністративно-правовий механізм як про систему правових засобів. У вигляді поодиноких виключень деякі дослідники визначають адміністративно-правовий механізм як спосіб впливу уповноважених суб'єктів на суспільні відносини. Вбачається цілком обґрунтованою та обставина, що на поточному етапі розвитку науки адміністративного права не набули поширення погляди на сутність адміністративно-правового механізму як на сукупність правових інструментів та процедур реалізації, сукупність правових норм або діяльність уповноважених суб'єктів, оскільки такі концепції розуміння адміністративно-правового механізму в тій чи іншій формі залишають поза увагою динамічність адміністративно-правового механізму або значення його нормативного базису.

Слід зазначити, що навіть ті дослідники, які розглядають адміністратив-

но-правовий механізм як спосіб правового впливу, у повній мірі визнають значення системи правових засобів в забезпеченні його функціонування. Так, І. В. Петрішак, визначаючи адміністративно-правовий механізм державного захисту суддів та працівників правоохоронних органів як спосіб погодженого впливу суб'єктів управління на суспільні відносини, одночасно із цим наголошує на тому, що цей вплив реалізується за допомогою низки заходів, здійснюваних органами державної влади [3, с. 99]. І. І. Волкова, розглядаючи адміністративно-правовий механізм захисту прав дітей як сукупність визначених адміністративно-правовими нормами способів впливу уповноважених суб'єктів на відповідні суспільні відносини, звертає увагу на те, що релевантні способи впливу на конкретні суспільні відносини відображають зовнішню форму здійснення конкретної діяльності та можуть позначатися, у тому числі, як методи, інструменти, заходи і засоби [4, с. 66, 68].

На нашу думку, цілком можливо вести мову про те, що концепції розуміння адміністративно-правового механізму як певної системи або правових засобів, або способів правового впливу не є такими, що взаємовиключають одна одну. Скоріше, необхідно вважати, що ці дві точки зору акцентують увагу на різних аспектах адміністративно-правового механізму як явища: публічно-управлінському (спосіб правового впливу) та суто юридичному (система правових засобів). У зв'язку із цим, з огляду на тематику та спрямованість нашого дослідження, вбачаємо за необхідне визначити основу розуміння адміністративно-правового механізму судового захисту на належне пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, саме як систему правових засобів.

Наступним кроком щодо визначення дефініції досліджуваного явища, як вбачається, має бути кон-

кретизація того, що саме коректніше розуміти під використаним умовним терміном «правові засоби». Найбільш широке розкриття цього поняття наведене у дисертації О. М. Філоненка, який включає до змісту адміністративно-правового механізму обмеження права власності в Україні систему «різноманітних за своїм характером і цільовою спрямованістю, взаємоузгоджених і взаємопов'язаних між собою форм, методів, алгоритмів, технік, управлінських технологій, адміністративних процедур, адміністративних режимів, інших засобів та інструментів» [2, с. 182]. Використанням прислівника «інших» науковець підкреслює, що включає до множини засобів та механізмів, що становлять собою адміністративно-правовий механізм, усі перелічені елементи (форми, методи, алгоритми, і т. д.). Таке широке тлумачення не видається нам безспірним, однак у контексті даного дослідження звертає на себе увагу іншим – рівнозначним використанням для позначення складових «ядра» адміністративно-правового механізму двох понять: засоби та інструменти.

На нашу думку, термін «інструмент» більш точно, аніж «засіб» характеризує основу адміністративно-правового механізму з огляду на наступні властивості досліджуваного явища.

По-перше, як слушно зазначено О. О. Ільєнковим, найбільш поширеним є розуміння правових механізмів як складних конструктивних систем, які потребують єдності і взаємодії елементів задля досягнення бажаного правового результату. Розвиваючи указану думку, дослідник відносить до характеристик поняття «механізм» як правового явища, серед іншого, наступне: 1) функціонування механізму як явища цілісного і системного обумовлюється визначеною спільною метою елементів, що входять до його структури; 2) критерієм ефективності функціонування механізму

у практичному вимірі виступає досягнення бажаного правового результату [5, с. 58–59].

Також слід погодитися із Ю. В. Мех, якою визначено низку факторів, від сукупності яких залежить специфіка конкретного адміністративно-правового механізму. До таких факторів дослідниця відносить: 1) обраний об'єкт адміністративно-правового впливу (відповідний різновид суспільних відносин); 2) мету адміністративно-правового впливу на обрані суспільні відносини; 3) наявний та бажаний стани нормативно-правового регулювання; 4) обрані та дозволені заходи, що застосовуються під час адміністративно-правового впливу на об'єкт; 5) суб'єкти, які задіяні у діяльності щодо впорядкування відповідних суспільних відносин [6, с. 107].

Сутність поняття «адміністративно-правовий механізм» також підкреслюється його співвідношенням із іншим поняттям – «механізм адміністративно-правового регулювання». Незважаючи на те, що деякі дослідники ототожнюють ці два поняття [7, с. 91], більш поширеною є думка щодо дещо ширшого обсягу поняття «адміністративно-правовий механізм». Наприклад, О. І. Миколенко наголошує на тому, що поняття «адміністративно-правовий механізм» завжди акцентує увагу на ефективності існуючого механізму, а поняття «механізм адміністративно-правового регулювання» лише розкриває процес перетворення нормативно зафіксованого правила поведінки у реальне життя [8, с. 13–14].

Таким чином, визначальною рисою адміністративно-правового механізму є його спрямованість на ефективне досягнення певного практичного результату – впорядкування конкретного сектору суспільних відносин. За таких обставин термін «інструмент» більш вдало підкреслює функціональне призначення адміністративно-правового механізму,

цілеспрямованість його існування, його «технологічність» та наявність регулятора у вигляді уповноважених суб'єктів, що і застосовують конкретні елементи механізму відповідно до обставин конкретної ситуації, і в разі необхідності здійснюють налагодження існуючого механізму.

Крім розглянутої, поняття «адміністративно-правовий механізм судового захисту права на належне пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби», містить ще три складові, які потребують розкриття у дефініції цього поняття: «судовий захист», «право на належне пенсійне забезпечення» та «особи, звільнені з військової служби».

Поняття «судовий захист» неодноразово ставало об'єктом досліджень вчених. У вітчизняній науці поширена думка щодо дуалістичної правової природи цього явища: як поєднання процесуально-правового та матеріально-правового аспектів [9, с. 37–38]. Вважаємо за необхідне підтримати точку зору Я. М. Ніколаєнко, якою наголошено на тому, що матеріально-правове та процесуально-правове значення судового захисту співіснують разом, але позначають дещо різні аспекти: матеріально-правове значення характеризує кінцеву мету процесу, а процесуально-правове – використання засобів для досягнення цієї мети [10, с. 49]. Крім того, представляє інтерес висновок О. О. Осіпової про необхідність розуміння судового захисту як сукупності і не заборонених законом засобів, і процесуальних дій, спрямованих на захист суб'єктивних прав і законних інтересів особи від правопорушень і неправомірних посягань [11, с. 80].

Вбачається досить доречним запропоноване Л. В. Ківало визначення судового захисту як комплексу передбачених законодавством процесуальних засобів, механізмів і процедур, які є реакцією держави через систему органів правосуддя на факт вчинення протиправного діяння чи порушення

прав, свобод і законних інтересів особи [12, с. 110]. Одночасно із цим, на нашу думку, необхідне внести до цього визначення певне уточнення шляхом заміни слова «факт» словосполученням «заяви про». Таке уточнення пов'язане із тим, що, хоча відновленню і захисту підлягає лише дійсне порушене (оспорюване, невизнане) право, однак висновок про дійсність такого права породжує матеріально-правові наслідки лише в момент набрання законної сили судовим рішенням за результатами розгляду справи. Фактично підставою для застосування механізму судового захисту у його процесуальному аспекті є не факт порушення права, а формалізоване у формі заяви твердження особи про таке порушення. Стверджувати про існування факту порушення більшу частину процедури судового захисту є передчасним (тим більше, що твердження про порушення права особи може не підтвердитися). Слід також відзначити, що наведене визначення судового захисту значною мірою перекликається із розглянутим вище розумінням адміністративно-правового механізму, що треба враховувати для уникнення дублювань під час формулювання інших дефініцій.

Повертаючись до предмету нашого дослідження, з урахуванням наведеного вважаємо за необхідне розкрити складову «судовий захист» у дефініції досліджуваного нами явища як комплекс передбачених процесуальним законодавством дій, вчинюваних органами судової влади у процесі реагування на формалізоване в установленому порядку твердження про порушення, невизнання або оспорювання прав і законних інтересів особи.

Наступним поняттям, зміст якого потребує встановлення у межах нашого дослідження, є належне пенсійне забезпечення. В. Є. Гуменюк трактує пенсійне забезпечення як державну систему правових, економічних та організаційно-адміністративних

понується ідентифікувати категорію «особи, звільнені з військової служби» саме за цією ознакою – як сукупність осіб, виникнення права на пенсійне забезпечення яких зумовлене проходженням військової служби.

Висновки і перспективи.

Результати дослідження дозволяють сформулювати наступне визначення досліджуваного явища: адміністративно-правовий механізм судового захисту права на належне пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби – система правових інструментів, що використовуються у процесі реагування органів судової влади на формалізоване в установленому порядку твердження про порушення, невизнання або оспорювання зумовлених правом на одержання пенсії гарантій соціально прийнятної якості життя осіб, виникнення права на пенсійне забезпечення яких зумовлене проходженням військової служби. На нашу думку, така дефініція у повній мірі відображає основні властивості досліджуваного явища та дозволяє відмежувати його від суміжних понять. Нами вбачаються перспективними подальші дослідження ознак, властивостей і структури явища, за результатами яких можливе коригування або уточнення запропонованої дефініції.

У статті досліджується сутність адміністративно-правового механізму судового захисту права на належне пенсійне забезпечення колишніх військовослужбовців. Наголошено на тому, що формулювання дефініції досліджуваного явища вимагає встановлення змісту кожної із зазначених у терміні категорій: «адміністративно-правовий механізм», «судовий захист», «належне пенсійне забезпечення», «особи, звільнені з військової служби». Обґрунтовано висновок про те, що основу адміністративно-правового механізму складає система правових інструментів. Наголошено на тому, що визначальною рисою адміністративно-

но-правового механізму є його спрямованість на ефективне досягнення практичного результату у формі впорядкування конкретного сектору суспільних відносин. Обґрунтовано розуміння судового захисту як комплексу передбачених процесуальним законодавством дій, вчинюваних органами судової влади під час реагування на формалізоване твердження про порушення, невизнання або оспорювання прав і законних інтересів особи. Визначено зміст поняття «належне пенсійне забезпечення» як гарантії соціально прийнятної якості життя. Доведено доцільність використання у контексті дослідження терміну «особи, звільнені з військової служби» як сукупності осіб, виникнення права на пенсійне забезпечення яких зумовлене проходженням військової служби. За результатами дослідження сформовано авторську дефініцію поняття «адміністративно-правовий механізм судового захисту права на належне пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби» як системи правових інструментів, що використовуються у процесі реагування органів судової влади на формалізоване в установленому порядку твердження про порушення, невизнання або оспорювання зумовлених правом на одержання пенсії гарантій соціально прийнятної якості життя осіб, виникнення права на пенсійне забезпечення яких зумовлене проходженням військової служби.

Ключові слова: дефініція, адміністративно-правовий механізм, адміністративне судочинство, судовий захист, звільнені з військової служби особи.

Tsyndra R. The definition of the concept of administrative-legal mechanism for judicial protection of the right to adequate pension provision of persons retired from military service

The essence of the administrative-legal mechanism for the judicial

protection of the right to an adequate pension provision of former military servicemen is analyzed in the article. It is emphasized that the formulation of the definition of the phenomenon under study requires an ascertainment of the content of each of the categories specified in the term: "administrative-legal mechanism", "judicial protection", "adequate pension provision", "persons retired from military service". It was concluded that the basis of the administrative-legal mechanism contains a system of legal instruments. It is emphasized that the focus on effective achievement of a practical result in the form of regulation of a specific sector of social relations is the defining feature of the certain administrative-legal mechanism. The meaning of judicial protection as a complex of actions provided by judicial authorities under responding to a formalized statement about the violation, non-recognition or avoidance of the rights and legitimate interests of a person is proved. The content of the concept of "adequate pension provision" as a guarantee of a socially acceptable quality of life is determined. The feasibility of using the term "persons retired from military service" in the context of the study as a set of persons whose right to pension provision is caused by military service has been proven. Based on the results of the study, the author's definition of the concept of administrative-legal mechanism for judicial protection of the right to adequate pension provision of persons retired from military service as a system of legal instruments used in the process of responding by judicial authorities to a formalized procedure statement about the violation, non-recognition or avoidance of guarantees of a socially acceptable quality of life of persons whose right to pension provision is conditioned to military service has been formed.

Key words: definition, administrative-legal mechanism, judicial protection, administrative proceedings, persons retired from military service.

Література:

1. База даних «Національний репозитарій академічних текстів» / Державна наукова установа «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації». URL: <https://nrat.ukrintel.ua/> (дата звернення: 20.01.2025).
2. Філоненко О. М. Адміністративно-правовий механізм обмеження права власності в Україні. дис. ... д-ра філос. : 081. К., 2024. 271 с.
3. Петришак І. В. Адміністративно-правовий механізм державного захисту суддів та працівників правоохоронних органів. дис. ... к.ю.н.: 081. Запоріжжя, 2021. 210 с.
4. Волкова І. І. Адміністративно-правовий механізм захисту прав дітей. дис. ... к.ю.н.: 081. Запоріжжя, 2021. 205 с.
5. Ільєнков О. О. Адміністративно-правовий механізм реалізації функцій прокуратури. дис. ... к. ю. н.: 081. Кропивницький, 2024. 255 с.
6. Мех Ю. В. Адміністративно-правовий механізм державно-приватного партнерства в секторі безпеки України. дис. ... д.ю.н.: 081. Кропивницький, 2024. 389 с.
7. Корнійченко А. О. Адміністративно-правовий механізм запобігання булінгу в Україні. дис. ... д-ра філос. : 081. Кропивницький, 2021. 270 с.
8. Миколенко О. І. Механізм реалізації прав і свобод людини та громадянина в юридичній науці / О. І. Миколенко / Дослідження механізму реалізації прав і свобод людини та громадянина в публічному і приватному праві: кол. Монографія / М. А. Баламуш, Н. В. Ільєва, О. М. Миколенко [та ін.]; за заг. ред.: О. В. Гаран, О. І. Миколенко. – Розд. 1. – Одеса: Фенікс, 2023. – С. 9–43.
9. Осіпов Ю. В. Реалізація права на звернення до адміністративного суду та способи його судового захисту. дис. ... к. ю. н.: 081. Кропивницький, 2023. 299 с.
10. Ніколаєнко Я. Поняття та зміст права на судовий захист: сучасний погляд. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2014. Вип. 8. С. 48–50.
11. Осіпова О. О. Особливості судового захисту прав суб'єктів звернення за отриманням адміністративних послуг. дис. ... д-ра філос. : 081. Суми, 2022. 226 с.
12. Ківало Л. В. Адміністративно-правове забезпечення судового захисту особи у спорах щодо її незаконного звільнення з державної служби. дис. ... д-ра філос. : 081. Одеса, 2024. 257 с.
13. Гуменюк В. Є. Адміністративно-правові засади публічного управління у сфері пенсійного забезпечення в Україні. дис. ... к. ю. н.: 081. Запоріжжя, 2021. 214 с.

